

Co funcziuna il proporz dubel concret?

Ils 13 da zercladur decida il Grischun davart il nov sistem electoral per il Cussegl grond

MARTIN CABALZAR/FMR

■ **Maiorz u proporz - proporz dubel e «Cumpromiss grischun».** En vista a la votaziun chantunala per in nov sistem electoral per il Cussegl grond n'èsi gnanc uschè simpel da tegnair la survista. Perquai porscha la FMR las respuestas sin ina buna part da las dumondas.

Per tge motiv sto il sistem electoral in-summa vegnir midà?

Il sistem electoral sto vegnir midà perquai ch'el na correspunda betg dal tut a la Constituziun federala. Quai ha constatà il Tribunal federal. Per mantegnair il maiorz èn singuls dals 39 cumins memia pitschens ed auters memia gronds, uschia ch'els na vegnan betg da respectar l'equivalenza da las vuschs pretendida en la constituziun.

Tge resta tuttina cun il nov sistem electoral?

Ils 39 circuls electorals existents (cumins) restan vinavant sco secziuns electorals ed er il dumber da deputadas e deputads resta sin 120.

Pertge vulan ins mantegnair vinavant ils 39 circuls (cumins) sco secziuns electorals malgrà ch'els n'existan facticamain betg pli, enstagl da resguardar las 11 regiuns sco novas secziuns electorals?

Il motiv è stà la ferma opposiziun dals circuls pitschens che han temì da perder lur mandat entaifer la regiun. Era datti considerablas differenzas da grondezza, funcziun, identificaziun e cumpetenzas tranter las diversas regiuns.

Tge è lura propi nov tar il nov sistem?

Las elecziuns na succedan betg pli tenor maiorz, mabain da principi tenor proporz. Tar il maiorz vegnan eligidas can-

Era cun il nov sistem electoral funcziunan ils circuls (cumins) vinavant sco secziuns electorals.

FOTO THEO GSTÖHL

didatas e candidats che acquistan las pli bleras vuschs en lur circul. Tar il proporz èn partidas e glistas decisivas. Partidas cun bleras vuschs obtegnan dapli sez che partidas cun paucas vuschs. Tar il maiorz poi dar in segund scrutini, sche il pli absolut na vegn betg cuntanschì. Tar las elecziuns da proporz na datti nagin segund scrutini.

Tge è spezial tar il «Cumpromiss grischun», il qual va ussa en votaziun?

Il «Cumpromiss grischun» garanteschada ina vart che mintga vusch quinta tuttina blier en l'entir chantun, da l'autra vart vegnan ils circuls d'enfin uss mantegnids. Quai avess dad avair per consequenza ch'il parlament reflectass meglier che fin qua la forza politica efectiva da las partidas – dentant cun garantir vinavant ch'els circuls pitschens sajan represchentads.

Il nov sistem dal proporz cuntogna dentant er ina clausla da maiorz. Tge munta quai?

Quai munta che la partida dominante en il circul pitschen survegn en mintga

cas silmain in mandat da basa, er sche ses candidat ha damain vuschs.

Co vegn eligi?

I vegn eligi cun agid da glistas. Jau poss be eleger personas che figureschan sin ina glista en mes circul electoral. Mintga electura e mintga electur ha a disposiziun tantas vuschs sco sez disponibels en ses circul electoral.

Co vesa mes cedel d'elecziun or?

Sco tar las elecziuns dal Cussegl naziunal poss jau bittar en l'urna la glista prestampada d'ina partida ni che jau poss emplenir or la glista vida cun candidatas e candidats che figureschan sin ina da las glistas da mes circul electoral

Pon ins er cumular (cun scriver duas giadas il medem num) ni panaschar (cun stritgar singuls nums sin la glista da mia partida favurizada e remplazzar quels cun nums d'autras partidas)?

Exact, era quai è pussaivel tenor il nov sistem d'eleger il Cussegl grond. Cun-

tegna ina glista dapli nums che posts vegni stritgà da sutensi. Il «Cumpromiss grischun» pussibiliteschia pia er vinavant d'eleger personas e betg mo partidas.

Pon las partidas era colliar lur glistas sco tar las elecziuns dal Cussegl naziunal?

Na, quai è exclus tar las elecziuns dal Cussegl grond. Colliaziuns da glistas èn numnadamain savens purs calculs aritmetics, pauc transparents e sfalsifitgeschan uschia l'intenziun dal suveran.

Pussaivel è dentant che pliras partidas pitschnas sa mettan ensemen e furman ina glista. Er candidatas e candidats independents pon furmar in'atgna glista.

Co vegnan ils sez repartids tar quest proporz dubel?

En in emprim pass vegnan repartids ils 120 sez a las partidas cun agid dal resultat cuntanschì cun lur glistas en l'entir chantun (repartiziun principala). Quai munta ch'i vegn fixà l'emprim quants sez che mintga partida survegn en l'entir chantun. Las partidas ston

cuntanscher sin l'entir intschess chantun almain 3% da las vuschs per pudair entrar en il parlament.

En in segund pass vegnan repartids ils sez sin las las glistas ed ils candidats e las candidatas en il circul electoral (repartiziun restanta).

Co statti in-summa cun l'elecziun dals suppliants?

Qua datti ina midada. Els na vegnan betg pli elegids a moda separada. Sch'ina deputada u in deputà croda ora temporarmain ni per pli lung temp vegn el substitui da las candidatas u dals candidats che han figurà sin la medema glista en il circul electoral. Il sez na va pia betg ad in'autra partida. En circuls cun in sulet deputà va il mandat da suppleant vi a quellas personas che han suttascriet sco emprim la proposta d'elecziun da lur partida.

Cura entra il nov sistem electoral en vigur, sch'el vegn acceptà dal pievel?

Gia tar las proximas elecziuns dal Cussegl grond che han lieu il matg 2022.

Vala quai er per las elecziuns da la regenza?

La regenza vegn bain er eligida il medem di, dentant vinavant tenor il sistem da maiorz sco fin qua.

Tge capita, sch'il pievel di NA al nov sistem electoral?

Lura cumenzass la procedura puspè da nov, dentant sut in enorm squitsch da temp, probablamain senza consultaziuns e cun debattas scursanidas.

Eventualmain fiss la regenza schizunt sfurzada d'appitgar e dictar dretg d'urgenza en vista a las elecziuns da la primavera proxima.

COMMENTARI

MARTIN CABALZAR/FMR

Dapi 1937 è il pievel grischun s'occupà betg main che otg giadas cun l'introducziun dal sistem da proporz per las elecziuns dal Cussegl grond. Fin oz senza success. La tradiziun para d'esser pli ferma ch'il spiert progressiv. Ils mulins da la politica molan magari plaun e reageschan savens cun retard sin svilups demografics e sin midadas en la societad civila. Sco tar il sistem electoral hai la finala er duvrà per l'introducziun dal dretg da vuschar da las dunnas ni tar l'admissiun da l'automobil en Grischun numerusas provas avant che cuntanscher la finamira.

Suenter examinaziuns extendidas, debattas intensivadas e diversas piruetts da regenza, partidas, cumissiums e parlament èsi la finala tuttina reussi da zambregiar in nov sistem electoral ch'è conform a la constituziun ed ha uss er bunas schanzas da vegnir approvà dal suveran. Il nov sistem mantegna numnadamain ils circuls electorals existents e garanteschia

Cumbat da pussanza cun bleras piruetts

uschia la represchentanza da las regiuns pitschnas e periferas. Plinavant procura el che mintga vusch quinta en l'entir chantun tuttina blier sco quai che la sentenza dal Tribunal federal pretenda (equivalenza da las vuschs). Quest «Cumpromiss grischun» è pia prest la quadratura dal circul.

Per arrivar a quest cumpromiss hai duvrà differentas piruetts. La regenza è saltada dal proporz al sistem maschadà per la finala tuttina favorisar il proporz dubel. Er las partidas PLD e PBD che han anc cumbatti en la consultaziun cun mauns e pes il proporz han la finala fatg ina vieuta per 180 grads. En la debatta parlamentara è sulet la PCD stada constanta e resistent cun sia argumentaziun per in sistem maschadà ni almain per dar al pievel ina schelta. En la votaziun finala en il Cussegl grond è ella s'abtegnida demonstrativamain da la vusch, per la votaziun dal pievel ha ella uss dà liber la vusch. Picantas en quest connex èn las metamorfosas da PCD e PPS en il decurs da lur istorgia. Anc en ils onns settanta

«En circuls pitschens nua ch'ins enconuscha anc bain in l'auter vegnan chaus ad esser vinavant pli decisivs che partidas.»

Martin Cabalzar

figurava l'introducziun dal proporz en il program da partida da la PCD. La veglia PPS grischuna ha adina cumbatti vehementamain il proporz, oz è ella persuerter. Constanta en sia tenuta a favur dal proporz è sulet la PS. Sia iniziativa per reducir il Cussegl grond per ina quarta è stà in culp clever per metter sut squitsch il parlament en favur dal proporz.

Da principi metta il proporz partidas e glistas en il center, tar il maiorz domineschan ils chaus. En circuls pitschens nua ch'ins enconuscha anc bain in l'auter vegnan chaus dentant ad esser vinavant pli decisivs che partidas. Tant pli ch'il nov sistem dal proporz dubel cuntogna er elements da maiorz per ils circuls pitschens. Tendenzialmain vegnan las partidas da pols – populars, socialdemocrats, verds e verdliberals – a profiter dal nov sistem. Las partidas dal center (PLD, PCD e PBD) vegnan a perder.

Da principi èn tant maiorz sco proporz systems electorals valabels en ina democrazia. En il Gri-

schun vegnan regenza e Cussegl dals chantuns eligids vinavant tenor maiorz, il Cussegl naziunal e da nov – sch'il pievel approva la midada – il Cussegl grond tenor proporz. Impurtant èsi ch'il parlament resplendia e represchentia a moda adequata e commensurada il pievel. Ed en quest cas dastgan ins bain dubitar che quai saja il cas en il Grischun che consista da 39 circuls, per part fitg pitschens (Avras 159 abitants) e per part fitg gronds (Cuira 29 581 abitants). Il fatg ch'il pievel ha darar refusà projects deliberads dal Cussegl grond ni tschiffà il referendum cunter sias decisiums relativescha la finala tuttina in zichel la pretensiu che la cumposiziun dil parlament actual na resplendia betg tenuta e voluntad dal pievel.

Era sch'ins fa valair motivs altruistics sco equilibers politics, regionalis e culturalis e schizunt confessiunals e socials, la finala vai per in pur cumbat da pussanza. Regiuns periferas cunter centers, chaus cunter partidas, dretg cunter sanester, monoculturas cunter diversitads politics.